

DOI:10.26104/NTTIK.2023.44.15.030

Туголбаева Д.М.

ЕВРАЗИЯ ЭКОНОМИКАЛЫК БИРИМДИГИНИН (ЕАЭБ)
ӨЛКӨЛӨРҮНҮН ИНВЕСТИЦИЯЛЫК ТАЖРЫЙБАСЫ

Туголбаева Д.М.

ИНВЕСТИЦИОННЫЙ ОПЫТ СТРАН ЕВРАЗИЙСКОГО
ЭКОНОМИЧЕСКОГО СОЮЗА (ЕАЭС)

D. Tugolbaeva

INVESTMENT EXPERIENCE OF THE COUNTRIES
OF THE EURASIAN ECONOMIC UNION (EAEU)

УДК: 339.92

Инвестициялык ишмердүүлүктү жөнгө салуу максаттуу жана экономикалык өнүгүүнүн жалпы стратегиясынын курамдык бөлүгү болуп саналганда эң чоң ийгиликке жетет. Мамлекет инвестициялык процесстин катышуучуларынын бири болуп, экономикалык жана социалдык көйгөйлөрдү чечүүгө багытталган өзүнүн саясатына ээ болот. Ошентип, инвестициялоо үчүн реалдуу мүмкүнчүлүктөрдү жана шарттарды түзүүнү, ошондой эле мамлекеттин инвестициялык рынокко активдүү катышуусун караган мамлекеттик инвестициялык саясат түзүлүүдө. ЕАЭБ өлкөлөрүнүн экономикаларындагы кырдаалды талдоо анын өнүгүү деңгээлинин төмөндүгүнө байланыштуу, рыноктук принциптерди колдонуунун негизинде гана инвестицияны өнүктүрүүнүн артыкчылыктуу маселелерин чечүү мүмкүн эмес деген тыянакка алып келет. Инвестициялык чөйрөдө мамлекеттин ролун күчөтүү, экономикалык саясатты жөнгө салуу, мамлекеттик жана рыноктук жөнгө салуунун оптималдуу айкалышын издөө зарыл.

Негизги сөздөр: мамлекет, саясат, инвестиция, мамлекеттик инвестициялык саясат, инвестициялык рынок, стратегия, инновация.

Наибольший успех достигается, когда регулирование инвестиционной деятельности носит целенаправленный характер и является составляющей общей стратегии развития экономики. Государство становится одним из участников инвестиционного процесса, имея собственную политику, направленную на решение экономических и социальных задач. Таким образом, формируется государственная инвестиционная политика, которая предусматривает создание реальных возможностей и условий для инвестирования, а также активное участие государства на инвестиционном рынке. Анализ ситуации, сложившейся в экономике стран ЕАЭС, приводит к выводу о невозможности обеспечить решение приоритетных задач инвестиционного развития только на основе использования принципов рынка в силу его низкой степени развития. Требуется усиление роли государства в инвестиционной сфере, корректировка экономической политики, поиск оптимального сочетания государственного и рыночного регулирования.

Ключевые слова: государство, политика, инвестиция, государственная инвестиционная политика, инвестиционный рынок, стратегия, инновации.

The greatest success is achieved when the regulation of investment activity is targeted and is a component of the overall strategy for economic development. The state becomes one of the participants in the investment process, having its own policy aimed at solving economic and social problems. Thus, a state investment policy is being formed, which provides for the creation of real opportunities

and conditions for investment, as well as the active participation of the state in the investment market. An analysis of the situation in the economies of the EAEU countries leads to the conclusion that it is impossible to solve priority problems of investment development only on the basis of using market principles due to its low degree of development. It is necessary to strengthen the role of the state in the investment sphere, adjust economic policy, and search for the optimal combination of state and market regulation.

Key words: state, politics, investment, state investment policy, investment market, strategy, innovation.

1998-жылдагы кризистен кийин мамлекеттик финансыны, банк тутумун өркүндөтүү, экономиканын реалдуу секторунда рыноктук механизмдерди калыбына келтирүү, салык жүгүн азайтуу, экспортту, инвестициялык жана инновациялык жигердүүлүктү стимулдаштыруу, коргоо маселелерин чечүү үчүн бир катар жаңы ыкмалар жарыяланган. ички рынокту, мамлекеттик менчикти башкаруунун натыйжалуулугун жогорулатуу. Бүгүнкү күндө ага жетишүүнүн негизги каражаты болуп инвестициялык жана ишкердик климатты жана финансы рынокторун өнүктүрүү үчүн шарттарды жакшыртуу, ошондой эле акча-кредиттик, фискалдык жана салыктык саясаттын ыкмалары кара-лууда.

Инвестициялык ишти мамлекеттик жөнгө салуунун негизги максаты болуп экономикалык системаны өнүктүрүү, экономиканы модернизациялоо жана инновациялык жаңылоо үчүн зарыл болгон инвестицияларды тартуу үчүн жагымдуу шарттарды түзүү саналат.

Жалпысынан инвестициялык саясат инвестициялык жөнгө салуу чараларынын комплекси катары төмөнкүлөрдү камтыйт:

- өнөр жайды жана бүтүндөй экономиканы өнүктүрүү стратегиясына байланыштуу максаттарды жана инвестициялык артыкчылыктарды аныктоо;
- учурдагы абалга мониторинг – инвестициялык активдүүлүккө, ошондой эле аны аныктоочу факторлорго мониторинг жүргүзүү;
- кыска, орто жана узак мөөнөттүү мезгилге шарттын өзгөрүшүн болжолдоо;
- башкаруу чечимдерин кабыл алуу жана коюлган максаттарга жетүү үчүн конкреттүү чараларды ишке ашыруу.

Мамлекет түздөн-түз таасирди колдонуу менен факторлордун өнүгүшүн камсыз кылууга жана ошону менен инвестициялык активдүүлүктүн тобокелдиктерин азайтууга, мисалы, бюджеттик каржылоонун эсебинен жогорку билим берүү системасында жогорку квалификациялуу кадрларды даярдоо аркылуу эмгек потенциалын жакшыртууга же алгач кластерлерди түзүүгө демилге көтөрүүгө жөндөмдүү, жаны технологияны жана продукциянын түрлөрүн иштеп чыгууга багытталган.

Армения Республикасы. Армения Республикасынын инвестициялык саясаты Армения Республикасынын Өкмөтүнүн экономикалык саясатынын негизги багыттарынын бири болуп саналат.

Негизги максаттар – өлкөнүн экспортун жана жумуштуулукту жогорулатуу үчүн чет элдик инвесторлор үчүн стимулдарды түзүү, жагымдуу инвестициялык жана бизнес чөйрөсүн түзүү, ченемдик-укуктук базанын ачыктыгын жогорулатуу жана Арменияда туруктуу экономикалык өсүштү камсыз кылуу.

Армения 1994-жылдын 31-июлундагы №3Р-115 «Чет элдик инвестициялар жөнүндө» Мыйзамында жана инвестициялык саясат Концепциясында (Армения Республикасынын Өкмөтү тарабынан октябрда бекитилген) аныкталган «ачык эшик» инвестициялык саясатын жарыялады, ошондой эле экономикалык чөйрөнү жөнгө салууга тиешелүү ченемдик-укуктук актылардын жоболору бекитилди.

Инвестициялык иштин маселелери, ошондой эле Армения Республикасынын төмөнкү ченемдик-укуктук актылары менен жөнгө салынат:

Армения Республикасынын 1997-жылдын 14-апрелиндеги «Салыктар жөнүндө» мыйзамы;

Армения Республикасынын 1997-жылдын 14-майындагы «Кошумча нарк салыгы жөнүндө» мыйзамы;

Армения Республикасынын 1997-жылдын 27-декабрындагы «Киреше салыгы жөнүндө» мыйзамы.

Чет өлкөлүк инвесторлор төмөнкү жолдор аркылуу инвестициялоого укуктуу:

- толугу менен чет өлкөлүк менчик ээсине таандык коомду түзүү (анын ичинде өкүлчүлүктөрдү, филиалдарды жана филиалдарды) же иштеп жаткан компанияны сатып алуу;

- армян ишканаларынын же жарандарынын катышуусу менен жаңы биргелешкен ишкана түзүү же иштеп жаткан компаниянын акцияларын сатып алуу;

- баалуу кагаздардын ар кандай түрлөрүн сатып алуу;

- Армениянын ишканаларынын же жарандарынын катышуусу менен Армениянын жаратылыш ресурстарын пайдаланууга жерди пайдаланууга уруксат алуу же концессиялык келишим түзүү;

- башка мүлктүк укуктарды алуу.

Армения Республикасы өнүгүп келе жаткан өлкөлөрдүн ичинен эң ачык инвестициялык режимдердин бирине ээ.

Чет элдик инвестиция мыйзамы, табигый же мамлекеттик өзгөчө кырдаалдарды кошпогондо, чет өлкөлүк инвесторлорду мүлктү улутташтыруудан же экспроприациялоодон коргойт, бирок соттун чечими менен жана толук жана милдеттүү компенсация төлөнөт. Чет өлкөлүк инвесторлор мамлекеттик органдардын же мамлекеттик кызмат адамдарынын мыйзамсыз аракеттеринин же өз милдеттерин талаптагыдай аткарганга жана натыйжасында келтирилген зыяндын жана жоготуулардын (анын ичинде алынбай калган пайданын) ордун толтурууга укуктуу.

Ошондой эле улуттук режимдин жана чет элдик инвесторлорду дискриминациялоонун кепилдиктери каралган. Чет өлкөлүк инвестицияларга карата колдонулуучу мыйзамдар Армениянын жарандарынын жана юридикалык жактарынын мүлктүк укуктарын жана инвестициялык иш-аракеттерин жөнгө салуучу мыйзамдарга караганда жагымдуу болушу мүмкүн эмес. Чет элдик инвесторлордун Армениядагы кандайдыр бир экономикалык ишмердүүлүккө катышуусуна же чет өлкөлүк инвесторлор сатып ала турган жергиликтүү бизнеске ээлик кылуу пайызына эч кандай чектөөлөр жок. Болгону чет өлкөлүк жарандардын жана жарандыгы жок адамдардын Арменияда жерге ээлик кылууга укугу жок. Ал эми чет өлкөлүк жарандар ижара келишиминин негизинде жер тилкелерин пайдаланууга укуктуу. Мындан тышкары, алар армян жеринде курулган имараттарга ээлик кылууга жана Өкмөт менен түзүлгөн концессиялык келишимдердин негизинде кайра жаралуучу жана кайра жаралбаган жаратылыш ресурстарын иштетүүгө укуктуу.

Армениянын колдонуудагы мыйзамдарына ылайык, акчаны конвертациялоого жана которууга же капиталды, пайданы, дивиденддерди, пайыздарды, роялтилерди же башкаруу жана техникалык төлөмдөрдү репатриациялоого эч кандай чектөөлөр жок. Чет өлкөлүк инвесторлорго жана кызматкерлерге бардык салыктарды төлөгөндөн кийин өз мүлкүн, кирешесин же инвестициялоодон келип чыккан башка мүлктөрүн репатриациялоо укугуна кепилдик берилет.

Мындан тышкары, инвестициялык долбоорлор боюнча 300 миллион драмдан ашык импорттук товарларга кошумча нарк салыгын төлөө үч жылга жылдырылды, экспорттук алымдар жана чектөөлөр жок.

Беларусь Республикасы үчүн инвестициялар, өзгөчө тышкы инвестициялар өтө актуалдуу маселе болуп саналат. Беларусь Республикасында ири жеке инвесторлор көп эмес, мамлекеттик инвестициялар үчүн мүмкүнчүлүктөр чектелүү. Тышкы мамлекеттик карыздар негизинен каржы системасын колдоо үчүн колдонулат. Республикада фондулук рыноктун өнүгү-

шүнүн децгээли азыркы учурда ишканалардын акцияларын эркин сатуу жолу менен инвестицияларды толук тартууга мүмкүндүк бербей жатат. Ошол эле себептен ишкананын баалуу кагаздарын сатып алуу аркылуу инвестициялык мүмкүнчүлүктөр чектелүү.

Ошол эле учурда стратегиялык тышкы инвесторлорду тартуунун келечеги бар. Бардык олуттуу инвестициялар Белоруссияга дал ушундай келди – уюмдун акцияларынын контролдук пакетин тышкы инвесторго сатуу аркылуу.

Беларусь Республикасында инвестицияларды жана инвестициялык ишти укуктук жөнгө салуунун негизги булактары болуп төмөнкүлөр саналат:

1. Беларусь Республикасынын 2013-жылдын 12-июлундагы №63-Z «Концессиялар жөнүндө» Мыйзамы.

2. Беларусь Республикасынын 2013-жылдын 12-июлундагы №53-Z «Инвестициялар жөнүндө» Мыйзамы.

3. Беларусь Республикасынын Президентинин 2009-жылдын 6-августундагы №10 «Беларусь Республикасында инвестициялык ишмердүүлүк үчүн кошумча шарттарды түзүү жөнүндө» Жарлыгы.

4. Беларусь Республикасынын Президентинин 2009-жылдын 6-августундагы Жарлыгы. № 413 «Жеке жана юридикалык жактарга Беларусь Республикасына инвестицияларды тартуу маселелери боюнча Беларусь Республикасынын кызыкчылыктарын көрсөтүүгө ыйгарым укуктарды берүү жөнүндө».

5. Беларусь Республикасынын Министрлер кеңешинин 2011-жылдын 6-августундагы №1058 «Беларусь Республикасынын Президентинин 2011-жылдын 6-июнундагы № 4 Жарлыгын ишке ашыруу боюнча чаралар жөнүндө» токтому.

Бул документтер бекитет:

1. Беларусь Республикасы менен инвестициялык келишимдерди түзүү, өзгөртүү, бузуу тартиби жөнүндө жобо;

2. Беларусь Республикасы менен инвестициялык келишимдердин мамлекеттик реестрин жүргүзүү тартиби жөнүндө жобо;

3. Аймакта пайдалануу үчүн инвестор жана (же) Беларусь Республикасында белгиленген тартипте ушул инвестор же анын катышуусу менен түзүлгөн уюм тарабынан импорттолуучу технологиялык жабдуулардын (анын тетиктери жана запастык бөлүктөрүнүн) тизмесин макулдашуунун тартиби жөнүндө жобо; Беларусь Республикасы менен инвестициялык макулдашууга ылайык ишке ашырылган долбоор.

4. Сатып алынган (Беларусь Республикасынын аймагына ташылып келинген) жана объекттерди долбоорлоодо, курууда (реконструкциялоодо), жабдууда инвестициялоодо каралган товарлардын (иштердин, кызмат көрсөтүүлөрдүн), мүлктүк укуктардын тизмесин макулдашуунун тартиби жөнүндө жобо; Беларусь

Республикасы менен инвестициялык макулдашууга ылайык ишке ашырылган долбоор.

Инвестициялык келишим мамлекеттик-жеке өнөктөштүктүн мүмкүн болгон формаларынын бири болуп саналат. Мындай келишимди түзүүдө инвестор кошумча кепилдиктерди жана преференцияларды, анын ичинде жеке преференцияларды алуу мүмкүнчүлүгүн алат.

Беларусь Республикасы менен инвестициялык келишим деп республикалык мамлекеттик органдын, Беларусь Республикасынын Өкмөтүнө баш ийген башка мамлекеттик уюмдун чечиминин негизинде инвестор (инвесторлор) менен түзүлгөн жана белгиленген милдеттүү шарттарды камтыган келишим түшүнүлөт.

Ошондой эле Беларусь Республикасында «инвестициялык агенттер» институту түзүлүп, иштеп жатат – булар инвестициялык долбоорлорду ишке ашырууда зарыл практикалык көндүмдөрдү жана тажрыйбага ээ болгон жана республикага потенциалдуу инвесторлорду табууга көмөк көрсөтө турган жеке же юридикалык жактар.

Беларусь Республикасында чет өлкөлүк инвестицияларды тартуу, менчиктештирүү процесстеринин натыйжалуулугун жогорулатуу жана инвесторлордун мамлекеттик органдар менен өз ара аракеттенүүсүн камсыз кылуу боюнча ишти жакшыртуу максатында «Инвестициялар жана менчиктештирүү улуттук агенттиги» мамлекеттик мекемеси түзүлгөн.

Агенттик түз чөт элдик инвестицияларды, анын ичинде мамлекеттик мүлктү менчиктештирүүнү жеңилдетүү максатында түзүлгөн. Агенттик инвестиция жана менчиктештирүү жаатындагы мамлекеттик саясатты ишке ашырууга, инвестициялык долбоорлорду ишке ашырууга жана мамлекеттик мүлктү менчиктештирүүгө мониторинг жүргүзүүгө жана колдоого, өлкөнүн оң инвестициялык имиджин түзүүгө, инвесторго кызмат көрсөтүүлөрдүн толук пакетин көрсөтүүгө катышат.

Эл аралык уюмдар менен активдүү кызматташуу чөт элдик инвестицияларды тартуу үчүн маанилүү өбөлгөлөрдү түзөт. Беларусь Республикасын эл аралык экономикалык процесстерге кошуу боюнча максаттуу иштер жүргүзүлүүдө.

Чөт өлкөлүк инвесторлордун каражаттарын инвестициялоонун артыкчылыктуулугун эске алуу менен тике чөт өлкөлүк инвестицияларды тартуунун төмөнкүдөй багыттары аныкталган:

- экономиканын жогорку технологиялык секторлорунда (фармацевтика өнөр жайы, био жана нанотехнологиялар өнөр жайы, өнөр жайдагы жогорку технологиялар, жаңы материалдар, маалыматтык-коммуникациялык технологиялар);

- кластерлерди түзүүдө жана өнүктүрүүдө – өндүрүштүк, технологиялык, илимий-техникалык жана

коммерциялык байланыштардын негизинде бириккен жана белгилүү бир аймакта топтолгон, тармакта, улуттук жана дүйнөлүк рыноктордо атаандаштык позицияларын камсыз кылуучу уюмдардын тобу;

- экономикалык иштин салттуу түрлөрү боюнча (химиялык өндүрүш, машиналарды жана жабдууларды өндүрүү, электр жабдуулары, электрондук жана оптикалык жабдуулар, транспорт каражаттары, транспорт жана байланыш, курулуш жана курулуш материалдарын өндүрүү, айыл чарба жана кайра иштетүү, инженердик жана транспорттук инфраструктура, жеңил өнөр жай).

Беларусь компанияларга алты эркин экономикалык зонада бизнес жүргүзүүдө преференциялардын чоң тизмесин берет, бул чет өлкөлүк компанияларга алардын түзүлүшүнө жана өнүгүшүнө, анын ичинде салыктарды пландаштыруу жана оптималдаштыруу көз карашынан алганда көмөктөшүүгө тийиш, мисалы:

- алгачкы 5 жылдын ичинде киреше салыгы 0%;

- 5 жылдан кийин салык салык мыйзамдарында белгиленгенден 50% төмөндөтүлгөн ставка боюнча, бирок 12%дан ашпаган ставка боюнча эсептелет;

- кошумча нарк салыгы (КНС), өз кезегинде, 10% түзөт;

- Жогорку технологиялар паркында жана Беларусь-Кытай өнөр жай паркында киреше салыгы жана КНС 0%ды түзөт (мында киреше салыгы да алгачкы 10 жыл үчүн 0% түзөт).

Мындан тышкары, чет өлкөлүк компания Беларусьтун чакан жана орто шаарларынын биринде өз бизнесин жайгаштырса, ал инвестициялык чыгымдарды жана салык жүгүн минималдаштыруу үчүн кошумча мүмкүнчүлүк алат (бул учурда, биринчи 7 жыл ичинде алынган пайдага салык 0% түзөт).

Казакстан Республикасы. Инвестицияларды мамлекеттик колдоо инвестициялык преференцияларды берүүдөн турат. Инвестициялык преференциялар – Казакстан Республикасынын мыйзамдарына ылайык инвестициялык долбоорду ишке ашыруучу Казакстан Республикасынын юридикалык жактарына берилүүчү максаттуу жеңилдиктер [3, 23-6.].

Инвестициялык долбоор үчүн (анын ичинде артыкчылыктуу инвестициялык долбоор) инвестициялык преференциялардын төмөнкү түрлөрү каралган:

1) импортту бажы алымдарынан жана кошумча нарк салыгынан бошотуу;

2) мамлекеттик натуралай гранттар.

Артыкчылыктуу инвестициялык долбоор үчүн инвестициялык преференциялардын төмөнкү түрлөрү каралган:

1) салык преференциялары;

2) инвестициялык субсидия.

Инвестицияларды мамлекеттик колдоо инвестициялык контракттарды түзүү жана алардын аткарылышын контролдоо үчүн Казакстан Республикасынын

Өкмөтү аныктаган инвестициялар боюнча ыйгарым укуктуу орган тарабынан жүзөгө ашырылат.

Инвестициялык преференциялар Казакстан Республикасынын мыйзамдарына ылайык берилет:

1) инвестициялык долбоорду ишке ашыруучу Казакстан Республикасынын юридикалык жактары;

2) инвестициялык долбоорду ишке ашыруучу Казакстан Республикасынын юридикалык жак үчүн финансылык лизинг келишиминин негизинде инвестициялык долбоорду ишке ашыруунун алкагында технологиялык жабдууларды импорттоочу лизингдик компаниялар.

Артыкчылыктуу инвестициялык долбоор үчүн инвестициялык преференциялардын төмөнкү түрлөрү каралган:

1) салык преференциялары:

- корпоративдик киреше салыгынын эсептелген суммасын 100 пайызга азайтуу;

- жер салыгынын ставкаларына 0 коэффициентин колдонуу;

- салык базасынын 0 пайыздык ставкасы боюнча мүлк салыгын эсептөө;

2) инвестициялык субсидия;

3) бажы алымдарын төлөөдөн бошотуу;

4) мамлекеттик натуралай гранттар.

Инвестициялык стратегиялык долбоор үчүн салыктык преференциялар каралган:

- инвестициялык стратегиялык долбоордун алкагында жүзөгө ашырылуучу иш-чаралардан корпоративдик киреше салыгынын эсептелген суммасын 100 пайызга азайтуу;

- жер салыгынын ставкаларына 0 коэффициентин колдонуу;

- салык базасынын 0 пайыздык ставкасы боюнча мүлк салыгын эсептөө.

Атайын инвестициялык долбоор үчүн импорттук бажы алымдарынан бошотуу инвестициялык преференциялар түрүндө берилет.

Кыргыз Республикасы. Чет элдик капиталды тартуу зарылчылыгы көптөгөн өлкөлөрдүн, өзгөчө өткөөл экономикасы бар өлкөлөрдүн экономикалык программаларынын жалпы өзгөчөлүгү болуп саналат. Кыргыз Республикасы да ошондой мамлекеттердин бири. Кыргызстанда ички булактардан инвестициялык ресурстардын олуттуу жетишсиздигинен улам улуттук экономиканын көтөрүлүшүндө тышкы каржылоого, чет элдик инвестицияларга жана кредиттерге олуттуу орун берилген.

Бир нече жылдардан бери Кыргыз Республикасында ДСУнун эрежелерин так аткаруу, эл аралык инвестициялык макулдашууларга катышуу жана басмырлоосуз жана либералдык инвестициялык мыйзамдарды кабыл алуу аркылуу инвестициялык ишмердүүлүк үчүн эң ыңгайлуу улуттук режим түзүлгөн.

Бизнес чөйрөнү жана инвестициялык климатты

жакшыртуу боюнча мамлекет менен бизнестин натыйжалуу диалогун камсыз кылуу максатында 2010-жылдын 5-августунда Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнө караштуу Бизнести өнүктүрүү жана инвестициялоо боюнча Кеңеш түзүлүп, Бизнести өнүктүрүү жана инвестициялоо жөнүндө жобо кабыл алынган. Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнө караштуу Кеңеш бекитилди [2, 21-б.].

Кыргыз Республикасында инвестициялык ишти жөнгө салуучу төмөнкүдөй ченемдик укуктук актылар кабыл алынган:

1. 2003-жылдын 27-мартындагы №66 «Кыргыз Республикасындагы инвестициялар жөнүндө» Мыйзамы.

2. «Инвесторлордун укуктарын коргоо жөнүндө» 2000-жылдын 3-мартындагы №48 Конвенция (2000-жылдын 11-июлунда күчүнө кирген)

3. 2008-ж. 12-декабрындагы №3960 «ЕврАзЭС мамлекеттеринде инвестицияларды илгерилетүү жана өз ара коргоо жөнүндө» макулдашуу.

4. Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн 2010-жылдын 5-августундагы №149 «Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнө караштуу Бизнести өнүктүрүү жана инвестициялар боюнча кеңеш жөнүндө» токтому.

Кыргыз Республикасы инвестицияларды (капиталдык салымдарды) өз ара колдоо, дем берүү жана коргоо боюнча бир катар эки тараптуу эл аралык келишимдерди түзгөн. Атап айтканда, бул жаатта Кытай Эл Республикасы (1995-ж.), Түркия Республикасы (1996-ж.), Франция Республикасы (1997-ж.), Иран Ислам Республикасы (2005-ж.), Германия (2006-ж.) сыяктуу өлкөлөр менен келишимдер түзүлгөн. жана башка.

Мыйзамдарга ылайык, Кыргыз Республикасы чет өлкөлүк инвесторлорго төмөнкү кепилдиктерди берет:

- экономикалык иштин улуттук режимин колдонуу, жергиликтүү жана чет өлкөлүк инвесторлор үчүн бирдей инвестициялык укуктар; инвесторлордун экономикалык иштерине кийлигишпөө; Кыргыз Республикасынын мыйзамдарына жана эл аралык келишимдерге ылайык инвесторлордун бузулган укуктарын жана кызыкчылыктарын коргоо жана калыбына келтирүү;

- инвестициялардан түшкөн пайданы, Кыргыз Республикасындагы инвестициялык иштин натыйжасында алынган каражаттарды, мүлктү, маалыматтарды Кыргыз Республикасынын чегинен тышкары алып чыгуу же репатриациялоо;

- экспроприациядан коргоо (улутташтыруу, реквизициялоо же ага тете башка чаралар, анын ичинде Кыргыз Республикасынын ыйгарым укуктуу мамлекеттик органдарынын аракети же аракетсиздиги менен инвестордун каражаттарын мажбурлап алып коюуга же анын натыйжаларынан пайда алуу мүмкүн-

чүлүгүнөн ажыратууга алып келүүчү чаралар); инвестициялар).

- Кыргыз Республикасы түзгөн инвестицияларды илгерилетүү жана коргоо боюнча эки тараптуу жана көп тараптуу эл аралык келишимдерде атайын каралган башка жана башка кепилдиктер.

Россия Федерациясы. Россия Федерациясында инвестициялык ишти мамлекеттик жөнгө салуунун мыйзамдык базасынын негизги элементтери азыркы учурда төмөнкү федералдык мыйзамдар болуп саналат:

1. 1995-жылдын 30-декабрындагы №225-ФЗ «Продукцияны бөлүштүрүү жөнүндө макулдашуулар жөнүндө».

2. 1998-жылдын 29-октябрындагы №164-ФЗ «Финансылык ижара (лизинг) жөнүндө».

3. 1999-жылдын 25-февралындагы №39-ФЗ «Инвестициялык ишмердүүлүк жөнүндө

Капиталдык салымдар түрүндө ишке ашырылган Россия Федерациясы».

4. 1999-жылдын 9-июлундагы №160-ФЗ «Россия Федерациясына чет өлкөлүк инвестициялар жөнүндө».

5. 2005-жылдын 21-июлундагы №115-ФЗ «Концессиялык келишимдер жөнүндө».

6. 2005-жылдын 22-июлундагы №116-ФЗ «Россия Федерациясындагы атайын экономикалык зоналар жөнүндө».

Россия Федерациясынын субъектилеринде инвестициялык ишти жөнгө салууда мамлекеттин ролу эки негизги ыкманы ишке ашырууга негизделген.

1) Эгерде мамлекет системаны түзүүчү институт катары каралса, анда инвестициялык иштин бардык катышуучулары үчүн федералдык жана региондук мыйзамдарды камтыган бирдиктүү ченемдик укуктук база түзүлөт. Региондордо инвестициялык ишти федералдык жөнгө салуу Федерациянын түзүүчү субъектилеринде инвестициялык ишти жүзөгө ашыруунун жалпы нормаларын жана эрежелерин мыйзамдык консолидациялоого, ошондой эле инвесторлорду колдоо боюнча федералдык чараларды калыптандырууга негизделет. аймактык негизде. Региондук мамлекеттик органдар өздөрүнүн компетенциясынын чегинде инвесторлорду колдоо боюнча федералдык чараларды ишке ашырууга катыша алышат жана федералдык мыйзамдарды жетекчиликке алуу менен өз алдынча чараларды иштеп чыгышат жана беките алышат. Федерациянын көпчүлүк субъекттеринде бул чаралар «Капиталдык салымдар түрүндө ишке ашырылуучу инвестициялык ишмердүүлүк жөнүндө» аймактык мыйзамдар же алардын аналогдору менен бекитилет.

2) Эгерде мамлекет инвестициялык процесстин субъекти катары каралса, анда бюджеттик каражаттар

конкреттүү инвестициялык долбоорлорду ишке ашырууга жана (же) аларды ишке ашыруу үчүн шарттарды түзүүгө бөлүнөт деп болжолдонот. Региондук мамлекеттик органдар инвестициялык иштин өз алдынча субъекти катары чыгат жана биргелешкен каржылоо аркылуу федералдык чараларды ишке ашырууга катышат.

Федерациянын субъекттериндеги инвестициялык ишмердүүлүк федералдык мыйзамдардын принциптерине негизделген, региондун экономикасына инвестициялоочу инвесторлорго мамлекеттик колдоо көрсөтүүнүн формаларын, шарттарын жана тартибин белгилеген жеке алкактык региондук мыйзамдар менен жөнгө салынат [6, 19-б.].

Инвестициялык процессти стимулдаштыруу үчүн аймактык мамлекеттик бийлик органдары өнүктүрүүнүн ар кандай инструменттерин колдонушат:

- салыктык жеңилдиктерди камтыган түз финансылык чаралар (негизги инструмент);
- региондук деңгээлдеги өзгөчө режимдер;
- инфраструктураны өнүктүрүүгө региондук бюджеттик инвестициялар;
- финансылык эмес чаралар, алардын арасында административдик тоскоолдуктарды кыскартуу маанилүү роль ойнойт.

Россия Федерациясы инвестицияларды колдоо үчүн инструменттердин кеңири спектрин колдонот, алар төмөнкүлөрдү камтыйт:

- жеңилдетилген салык салуу;
- күрөө фондун түзүү жана пайдалануу;
- жерди, жаратылыш ресурстарын жана башка кыймылсыз мүлктү пайдалануунун жеңилдетилген шарттары;
- банктык кредиттер боюнча пайыздык чендерди субсидиялоо;
- инвестициялык салык кредиттери;
- облигацияларды чыгаруу;
- лизингдик төлөмдөрдү субсидиялоо;
- бюджеттик ссудалар;
- тарифтик жөнгө салуу;
- купондук төлөмдөрдү субсидиялоо;
- инвесторлорго концессияларды берүү;
- өзгөчө режимдерди түзүү (технологиялык парк,

бизнес-инкубатор, райондук маанидеги атайын экономикалык аймак, өнөр жай району жана зона (индустриалдык парк));

- региондук инвестициялык фонд;
- токтоп турган жана токтоп турган курулуш долбоорлорун жана объектилерин инвестициялык процеске тартуу;
- бюджеттик каражаттарды пайдалануу менен муниципалдык долбоорлорду ишке ашыруу;
- инженердик инфраструктура менен камсыздоо
- инвестициялык аянтчаларды уюштуруу;
- Интернеттеги инвесторлор үчүн портал (администрациянын сайтындагы баракча);
- мамлекеттик кепилдиктер;
- мамлекеттик-жеке өнөктөштүк боюнча ченемдик укуктук актынын болушу;
- инвестициялык долбоорду экспертизалар;
- инвесторлорду колдоо боюнча адистештирилген уюм;
- «бир терезе» принциби боюнча инвестициялык долбоорлорду колдоо.

Адабияттар:

1. Кыргыз Республикасынын экономикасынын финансы секторундагы ишканалардын ишинин натыйжалуулугунун негизги көрсөткүчтөрү [Электрондук ресурс] / КР УСК. - Кириш режими: <http://stat.kg/ru/publications/osnovnye-pokazateli-deyatelnosti-predpriyatij-finansovogo-sektora-ekonomiki-kyrgyzskoj-respubliki/> жана <http://stat.kg/ru/publications/osnovnye-pokazateli-deyatelnosti-lizingovyh-organizacij-kyrgyzskoj-respubliki/>.
2. Чакан жана орто бизнес [Электрондук ресурс] / КР УСК. - Кириш режими: stat.kg. – Экрандан чыкты.
3. Бир алкак – бир жол»: Кыргызстанга пайдабы же куру сөз [Электрондук ресурс] / Кириш режими: <https://ru.sputnik.kg/analytics/20170512/1033343114/odin-poyas-odin-put-polzadlya-kyrgyzstana-ili-pustye-razgovory.html>.
4. Кыргыз Республикасынын финансы секторунун туруктуулугу жөнүндө отчет. 2019 [Электрондук ресурс]/ Кириш режими: <https://www.nbkr.kg/index1.jsp?item=2305&lang=RUS>
5. www.infotrade.kg
6. ЕАЭБ Бажы кодекси, ред. 29.05.2019 баштап, өзгөртүүлөр жана толуктоолор менен. 18.03. 2023 ЕАЭБ Эмгек кодекси жөнүндө макулдашуунун №1 тиркемеси)
7. Эркин соода зонасы жөнүндө макулдашуу (КР 2013-жылдын 9-декабрындагы № 212 Мыйзамы менен ратификацияланган).